

SLO zet fortenbranche in Nederland op de kaart

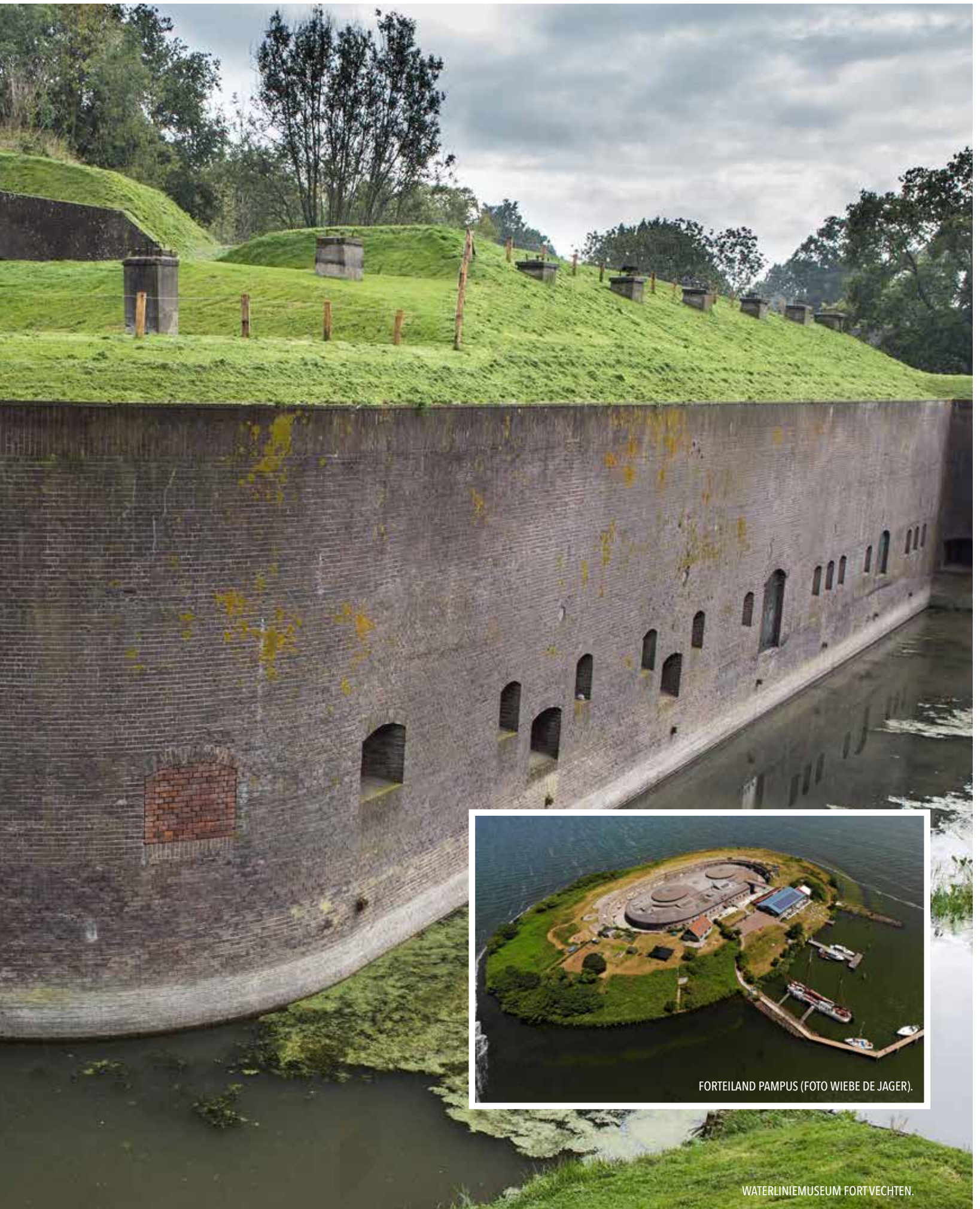
Waterlinies leven als nooit tevoren

Waterlinies staan volop in de belangstelling, zowel bij bedrijven als bij het publiek. Met een uitgebreid dienstenpakket jaagt de Stichting Liniebreed Ondernemen de groeiende interesse voor dit fascinerende erfgoed aan.

TEKST: FRANS BOSSCHER

Nederlanders weten van oudsher heel goed hoe met water om te gaan. Onze voorouders hebben een delta die nauwelijks geschikt was voor bewoning, omgevormd tot een vruchtbaar, welvarend, dichtbevolkt land. Dat is niet onopgemerkt gebleven. Woorden als 'polder' en 'dijk' zijn in andere talen overgenomen. Zodra zich ergens in de wereld een probleem met water voordoet, komen delegaties met

deskundigen en ambtenaren naar hier om de kunst af te kijken. Zeker zo fascinerend is de wijze waarop wij water hebben benut als wapen in de landsverdediging. Uitgangspunt als je water met een netwerk van kunstwerken buiten de deur kunt houden, dan kun je het ook binnen laten mocht dat nodig zijn. Gebeurt dat gecontroleerd, dan blijkt een lastpak of zelfs vijand zomaar een vriend.

FORTEILAND PAMPUS (FOTO WIEBE DE JAGER).

WATERLINIEMUSEUM FORT VECHTEN.

LINKS:
FORT BIJ ABCOUDE.

RECHTSBOVEN:
BUNKER FORTEILAND
IJMUIDEN, STELLING VAN
AMSTERDAM (FOTO KENNETH
STAMP).

RECHTSONDER:
VERGADERLOCATIE FORT BIJ
NIGTEVECHT (FOTO MAARTEN
BOOTSMA).

Het heeft geleid tot de aanleg van tien waterlinies. De oudste zijn de Staats-Spaanse Waterlinies in Zeeuws-Vlaanderen, de jongste is de IJssellinie. De bekendste zijn de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam. De laatste geniet sinds 1996 de status van UNESCO Werelderfgoed. De aanvraag om ook de Nieuwe Hollandse Waterlinie die status te geven is de deur uit.

Halve meter water

Al die waterlinies, van Friesland tot Zeeland, waren gebaseerd op hetzelfde principe. Laaggelegen land werd onder water gezet, tot ongeveer een halve meter. Te diep om er doorheen te waden en te ondiep om er met boten op te varen.

Staan op kwetsbare plekken, zoals hoogtes in het landschap, versterkingen (forten, vestingen en schansen), dan is het vijandelijke leger vrijwel onmogelijk om door te stoten. Alleen als het vroom maakten ze een kans.

Lang heeft de verdediging van een groot deel van ons land geleund op de waterlinies. De ontwikkeling van militaire technologie, en vooral de komst van vliegtuigen, maakte ze begin vorige eeuw echter krachteloos. Sommige forten zijn daarna nog een tijdje gebruikt, bijvoorbeeld als gevangenis of opslagplaats. Nadien trad verval op, opruiming dreigde. Dat zijn vaak de momenten waarop de waarden worden ingezien en het besef doordringt dat ze niet verloren mogen gaan.

Voor tien waterlinies

De laatste twintig jaar is dan ook sprake van een herwaarde-

ring van de waterlinies. Allerlei forten zijn gerestaureerd, ondernemers geven ze nieuwe functies, overheden omarmen ze. Maar terwijl de linies een landschappelijke en historische eenheid vormen, waren de initiatieven om ze nieuw leven in te blazen versnipperd.

In dat gat sprong bijna acht jaar geleden de Stichting Liniebreed Ondernemen (SLO). Aanvankelijk louter voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie, inmiddels voor alle waterlinies in Nederland.

Anno nu zijn 250 partijen aangesloten; daaronder ondernemers die actief zijn op 170 forten, bunkers en vestingen, beheerders van forten en bunkers (particulieren, overheden en natuurorganisaties) en 30 vestingsteden.

Om in heel Europa historische verdedigingswerken voor de toekomst te behouden, is de stichting lid van EFFORTS (European Federation of Fortified Sites). Voor het tweede jaar op rij organiseerde de SLO in dat kader onlangs de European Fortress Day.

Dienstenpakket

De stichting, zelf gevestigd in Fort Nieuwersluis, biedt deelnemende partijen naar eigen zeggen een uitgebreid dienstenpakket. Om te beginnen een eenduidige, moderne marketing en promotie, waarin de website forten.nl en de hieraan verbonden online liniecommunity een centrale plek innemen.

Op de site is alles te vinden over de historie van de waterlinies en de afzonderlijke forten, bunkers en vestingen, over

de culturele activiteiten die op de fortenterreinen plaatsvinden en over de mogelijkheden voor bedrijfsvestiging. De aangesloten forten laden de website in principe zelf met content.

In haar jaarlijkse magazine FORT! draagt de SLO niet alleen de geschiedenis, maar ook het groeiende en diverse hergebruik van de historische verdedigingswerken uit. Daarnaast organiseert en coördineert de stichting liniebrede landelijke evenementen, waaronder het jaarlijkse Fortenfestival met muziek, theater en film.

Steun voor ondernemers

Vanuit de gedachte dat historisch erfgoed alleen valt te behouden als het wordt gebruikt, adviseert de SLO ondernemers die op een fort aan de slag willen. Dat werkt immers heel anders dan wanneer een bedrijf zich wil vestigen in een winkelstraat of op een bedrijventerrein.

De ondernemer moet bereid zijn bij te dragen aan behoud van het erfgoed. Nutsvoorzieningen zijn vaak niet of nauwelijks aanwezig, de bereikbaarheid veelal verre van optimaal.

Een groeiend aantal ondernemers schrikt echter niet terug voor zulke omstandigheden, maar ziet er juist een uitdaging in. De SLO wijst ze de weg. Of het nu gaat om regelgeving voor monumenten, om businessplannen of om duurzame oplossingen voor bijvoorbeeld warmte- en stroomvoorzieningen.

Diverse fortondernemers behoren dankzij hun creatieve

oplossingen in Nederland zelfs tot de voorhoede van duurzaamheid. Nota bene in gebouwen, die niet voor energielabel G in aanmerking komen. Op de website duurzaameforten.nl, een initiatief van De Groene Grachten (opgericht door wijlen astronaut en wetenschapper Wubbo Ockels) en de SLO, staan aansprekende voorbeelden.

Om elkaar op ideeën te brengen en te inspireren houdt de stichting bijeenkomsten voor ondernemers en eigenaren van forten (overheden, natuurorganisaties, particulieren). Zij kloppen bij de SLO aan voor advies bij het zoeken naar geschikte exploitanten van hun forten. Voor vrijwilligers op de forten zijn er cursussen en trainingen.

Community

Zo heeft de SLO in enkele jaren een fortcommunity tot stand gebracht, met een breed scala bedrijven: B and B's, escaperooms, restaurants, proeflokalen, wijnkelders, bierbrouwerijen, campings, hotels, ateliers, conferentieoord, kantoren, musea, een zeilcentrum, ateliers, een zadelmakerij, een opslag van bijzondere kazen, uitvalsbases voor avontuurlijke tochten en alternatieve heidagen, ja zelfs een wellnesscentrum.

Al die activiteiten trekken almaar meer publiek. De verhalen, de sfeer, de rust en de natuur maken, samen met het enthousiasme en de authenticiteit van de ondernemers, van de forten trekpleisters waar mensen graag tijd doorbrengen. Conclusie: de waterlinies leven als nooit tevoren.

PROEFLOKAAL FORT EVERDINGEN (FOTO LIESBETH KALDENBERG).

LE FORT BIER OP FORT ASPEREN.

Informatie

Informatie over ondernemen op forten is te vinden op liniebreed.nl

Zie voor alle activiteiten en routes op forten en langs de waterlinies forten.nl